

EVALUATION OF SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS OF STUDENTS - AN IMPORTANT ELEMENT OF THE CONTEMPORARY EDUCATIONAL PROCESS

Margarita I. Racheva

ABSTRACT: The evaluation of students' learning achievements in education has continued to be timely. School assessment today is seen as a tool for managing and regulating educational quality and a powerful engine for the learning and cognitive development of children. In the development, the emphasis is placed on the contemporary appraisal practices and the various forms of assessment in the Bulgarian educational system.

KEYWORDS: school, learning achievements, assessment, forms of assessment, normative documents

Изследването е финансирано по проект № РД-08-133/07.02.2018 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Темата за оценяване на знанията и постиженията на учениците в учебно-образователния процес има непреходна актуалност. В условията на променящата се социално-икономическа и информационно-технологична среда тя придобива все по-нарастваща значимост. Редица автори се обединяват около тезата, че „осъществяването и усъвършенстването на обучението не е възможно без неговото оценяване” (4: 20). Нещо повече, днес оценяването в училище се разглежда „като инструмент за управление и регулиране на образователното качество“ (3: 6) и „мощан двигател за учебно-познавателното развитие на децата” (1: 20).

През последните две десетилетия в родното ни образование стартира разработването на Държавни изисквания в образованието, както и на система за оценяване на постиженията на учениците. Във връзка с въвеждането на нов Закон за предучилищното и училищното образование (2015г.) бе утвърден държавен образователен стандарт за оценяване на резултатите от обучението на учениците. Така за първи път в българската образователна система, поставено в рамките на закона, оценяването придоби качествено нов статут. Дефинирано като „процес на установяване на постигнатите резултати от обучението и нивото на подготвеност на учениците за бъдещата им реализация“, цитираният по-горе нормативен документ посочва и основните цели на оценяването. Те са ориентирани както към диагностика на индивидуалните постижения и напредъка на ученика при определяне на потребностите му, така и към осъществяване на мониторинг на образователния процес за прилагане на политики, насочени към подобряване на образователното качество (5: 37).

Терминът „постигания” се въвежда в средата на миналия век и започва да се използва като синоним на високи резултати във всички социално-икономически сфери и като характеристика на изграждането на демократичното общество. Въвежда се и в сферата на образованието, и по-специално в средното училище, което е призвано да подготви подрастващите за живот и просперитет в „обществото на знанието през 21. век” (цел на Лисабонската стратегия от 2000 г.).

В специализираните източници по проблемите на оценяването се използват термините „учебни постижения” и „образователни (срещано още и като училищни) постижения”. По-широко се цитира понятието „учебни постижения” или „учебно постижение” (Хелер, Паркерсон, Крап, Мандъл, Бижков, Колишев и др.) Според някои автори учебните постижения имат комплексен характер и не могат да се свеждат само до резултатите от усвояване на определено учебно съдържание. А. Крап счита, че определящи за учебните постижения са когнитивните постижения (интелигентност, креативност, усвоени знания, умения, способности) и некогнитивните постижения (поведение, отношение) (2: 539). Традиционната педагогическа практика, както и най-голям брой измервания в образованието, определят и диагностицират учебните постижения като придобити знания, умения и компетенции в резултат на обучението по конкретен учебен предмет. Затова според Г. Бижков „под учебни постижения се разбират преди всичко резултатите от обучението по отделни учебни предмети, определени от учебния план и конкретизирани с учебните програми” (2: 135), а според Н. Колишев учебното постижение е „единство на резултата на обучението, неговият анализ и оценка”, т. е. „това са анализираните и оценени резултати от обучението” (6: 12).

Според нас понятието „учебни постижения” в широк аспект се унифицира с понятието „образователни постижения”, което включва освен учебните постижения на ученика по отношение на усвояването учебно съдържание, така и важни характеристики на неговото поведение, формиране, развитие, способности за извършване на определена дейност в теоретичен и практически аспект.

В исторически план първият опит за измерване на учебните постижения на учениците е т. нар. Survey Tests, създаден през 1923 г. от Т. Кели, Дж. Рач и Л. Терман. Той съдържа няколко теста по роден език, математика, природо-математически и обществени науки, които са обединени от обща цел и инструкция за провеждане. Замислен първоначално за употреба в началното училище, този тест е многократно преработван в различни издания. В годините е последван от множество други тестове за постижения, подобни на предходните варианти, като е направена адаптация и за горна училищна степен (2: 35–36).

По-значително разпространение на измерването на учебните постижения на учениците обаче започва след 70-те -80-те години на ХХ век, когато стартира обновлението и реформирането на образователните структури. В отговор на търсене на адекватни на новите социално-икономически условия образователни стратегии, възниква идеята за изграждане на Държавни образователни стандарти и национални оценъчно-диагностични системи. Първоначално идеята се реализира в страни като САЩ, Англия, Холандия и Швеция, а в следващите години опитът се прилага и в други европейски държави. Създаването на националните системи за стандартизирано оценяване налагат все по-широкото използване на критериално-ориентираното измерване и утвърждават употребата на психологическите и дидактическите тестове като най-разпространения инструмент за измерване и оценяване.

Разработването на тестови измервания на индивидуални особености, образователни постижения и пригодности придобива индустриален характер и започва да се прилага и в други социални сфери. В национален и международен мащаб се създават множество специализирани институции и центрове, които разработват оценителски стандарти и инструменти, изпитни програми и материали, стандартизират и администрират външни оценявания. На основата на благоприятни условия за сътрудничество в областта на науката и образованието между страните на обединена Европа и света се осъществяват международни проучвания, насочени към изграждане и утвърждаване на практики за обективно оценяване и повишаване качеството на образованието. С особена значимост се открояват Международната програма за оценяване на знанията и уменията на 15-годишните ученици по четене, математика и природни науки PISA (Programme for International Student Assessment), Международното изследване за

напредъка в грамотността на учениците от 4. клас PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) и Международното проучване на уменията по математика и природни науки на учениците от 4. клас и от 8. клас TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study).

В оценителските практики на европейските държави се използват многообразни инструменти за оценяване с цел събиране на информация за качеството на преподаването и постиженията на учениците в процеса на ученето. Те включват както непрекъснато вътрешно оценяване от учениците за текущи и крайни цели, така и национални тестове. В някои страни текущото оценяване преобладава в началното образование, а по-късно се допълва от крайното оценяване с преминаването на учениците към по-горен курс на обучение.

Въвеждането на националните тестове в редица европейски страни достига по-значителни мащаби след 90-те години на 20. век. Те допринасят за създаването на обстойна картина за

знанията и компетенциите на учениците посредством предоставяне на информация на родители, училища и цели образователни системи. Чрез измерване на нивото на усвояване и постиженията на учениците в учебния процес, данните от тези тестове могат да се използват с цел взимане на решения относно училищната кариера на учениците, за връчване на сертификати, за преминаване на учениците към следващите учебни години, за извършване на стрийминг (разпределение по класове в края на образователен етап и или степен) и др. След 2000 г. в процеса на демократизиране на образованието и тенденциите на децентрализация и автономия на училищата, все повече страни приемат националните тестове като средство за мониторинг и повишаване на качеството на образованието, както и за повишаване на ефективността и ефикасността на образователните си системи.

В национален контекст традиционната практика на оценяване в българското образование дълги години се ограничаваше с вътрешно училищното оценяване, при което учителите поставят оценки на учениците като измерител на техните постижения или изоставане.

Вписването на страната ни в европейското образователно пространство преориентира политиката на оценяване в българското средно училище по посока на новите образователни реалности. В процеса на разработване на ДООИ за УС стартира дейност за изготвяне на нормативната рамка за системата на оценяване в средното образование. С Наредба № 3 от 15 април 2003 г. е постановено Държавното образователно изискване за системата на оценяване по чл. 16, т. 5 от действащия тогава Закон за народната просвета. Тази наредба, както и последвалите я изменения и допълнения, определя същността, организацията и дейностите по внедряване на система за оценяване в българското училищно обучение. Изведена е цел „установяване на постигнатите резултати от учениците по учебен предмет по време на учебната година и поставяне на текущи, срочни и годишни оценки по задължителна, задължителноизбираема и свободноизбираема подготовка” (чл. 8, т.1.). Посочени са видовете изпитване и оценяване (външно и вътрешно – чл. 4, т.1.), както и формите на оценяване (текущи изпитвания, изпити, изпитвания за установяване на учебното съдържание по учебен предмет за определен клас, изпитвания за установяване постигането на ДООИ за УС по учебен предмет за завършен етап от степен на образование – чл.5., т.1) (7).

Разработената през 2006 г. Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015г.) констатира като съществен проблем наличието на недостатъчно ефективна система за вътрешно оценяване и липсата на система за външно оценяване. В тази връзка, един от основните приоритети, които извежда Програмата, е „изграждането на модерна, ефективна и обективна система за контрол и оценка на качеството”, чрез прилагане на „надеждни механизми за измерване на постигнатите в образователния процес резултати”. Въпросните „надеждни механизми” се разпознават чрез „развитие на системата за

вътрешно оценяване”, въвеждане на „стандартизираното външно оценяване” и използването на „тестовата форма във всичките ѝ разновидности” (8)

За да се подобри действащата система за вътрешно оценяване, Програмата дава насока да се преодолеят неефективните методи за проверка и оценка на знанията и уменията, които предопределят наизустяване от страна на ученика и влиянието на субективните фактори при оценяването от учителя. На основа на зададените предписания започна дейност за повсеместно въвеждане на тестовете „като водеща форма на текущ контрол в процеса на обучението... както в процеса на оценка на знанията и уменията на учениците през учебната година, така и като форма на оценяване на входящото и изходящото ниво... в началото и в края на учебната година“ (8).

Законът за предучилищното и училищното образование от 2015 г. и утвърденият в Наредба №11 от 01.09.2016 г. държавен образователен стандарт за оценяване на резултатите от обучението на учениците още по-ясно конкретизира видовете и формите на вътрешно училищното оценяване и поставянето на оценки с качествен и количествен показател за различните възрасти. Актуален елемент в предписанията на новата нормативна уредба е, че част от текущите изпитвания могат да се базират на участието в проекти – „инструмент за обратна връзка и за мотивация за учене“ (5).

Утвърждаването на системата за вътрешно оценяване бе допълнена от разгърнатата система за външно оценяване на знанията и постиженията на учениците в българското училище. Задължителното национално стандартизирано оценяване стартира през 2006 г. с тестови изпитвания по основни общообразователни предмета в ключови етапи на обучението – в края на IV, VII и XII клас. Законът за предучилищното и училищното образование от 2015 г. постанови националните външни оценявания да се осъществяват след IV, VII и X клас във връзка с настъпилите в българското средно училище структурни промени. Те (стандартизираните външни изпитвания), заедно с въведените държавните зрелостни изпити в края на 12. клас., се използват като вход към средното и към висшето образование.

Ефектът от прилагане на системата на стандартизираното външно оценяване осигурява условия за обективизиране процеса на управление на образователното качество, тъй като учениците могат да бъдат оценявани от външни оценители върху основата на единни критерии и изисквания и еднакъв изпитен материал. Логическа последица от тази дейност е създаването от една страна на възможност за съизмерване постиженията на учениците от един випуск в различните училища (изводи за качеството на преподаване в училището и за качеството на работа на отделния учител) и съпоставяне на резултатите на учениците от различни випуски (изводи за тенденциите в развитието на качеството на образованието в национален мащаб). Получените данни правят ясни за обществото резултатите на образователната система и служат за взимане на адекватни управленски решения за усъвършенстване на образованието на всички нива – училищно, общинско, регионално, национално. Не на последно място трябва да бъде отбелязана ролята на формиращата функция на системата за стандартизирано национално оценяване: от една страна ученикът осъзнава целите, които трябва да преследва, а от друга – добре организираното оценяване стимулира стремежа на ученика към постигане на по-добри резултати в учебната работа.

В българската образователна практика друга форма на проверка и оценка на учебните постижения на учениците е свързана с възможности за участие в национални ученически олимпиади и състезания. В тях се включват ученици с изяви способности и отношение към конкретното образователно направление, където те демонстрират равнището на своите интелектуални, творчески и практически умения и компетенции. Преобладаващата част от провежданите олимпиади и състезания са по основни общообразователни предмети в прогимназиален и гимназиален етап на обучение. За учениците от началния етап се организират

по-малък брой олимпиади и състезания, насочени също към оценяване на знания, умения и компетентности по основни образователни направления.

През учебната 2012/2013 г. в оценителската практика у нас стартира Националното състезание Музикална игра „Ключът на музиката”. Започна с участие на ученици от 4. клас. Всяка следваща година възрастовият обхват се разширяваше с постепенно включване на ученици от 5., 6. и 7. клас. Така днес националната музикална игра „Ключът на музиката” измерва учебните постижения по музика на участващите ученици при завършване на двата етапа на основната степен на образование – начален и прогимназиален, както и компетентностите на учениците от 5. и 6. клас на прогимназиалния етап. Създадени са условия обучаемите с интерес към предмета Музика да изявяват нивото на своите музикални умения и компетенции извън рамките на вътрешното училищно оценяване. Със задоволство констатираме активното участие на ученици от всички региони в страната, както и достойното представяне на ученици от Шуменска област в националния кръг на играта през последните 3–4 години.

Съвременната система на оценяване в българското училище осигурява разнообразни възможности за обективна оценка на компетенциите и постиженията на обучаемите. Водещият подход в тази система е ориентиран към разбирането, че стандартизираните оценки и диагностики в образованието следва да се прилагат паралелно и едновременно с вътрешното оценяване. По този начин могат да се компенсират недостатъците на вътрешноучилищното оценяване от учителите с преимуществата на националното външно оценяване от експерти оценители и обратно. Осъвременяването на училищната система за оценяване ориентира родното ни образование към валидиране на стандарти, критерии, норми и процедури, прилагани в оценителската дейност в национален и международен аспект. Създадените условия предпоставят възможност за съизмеримост на българското образование с равнището на добрите европейски и световни практики.

Приемаме виждането на И. Велчев, според когото в българската образователна политика новата култура на оценяване на компетенциите и учебните постижения на учениците се основава на разбирането за оценяването като:

- Процес, който има не толкова рестриктивни или констативни функции, а подпомага различните участници в образователната система да усъвършенстват дейността си;
- Необходима обратна връзка на всички нива в образователната система;
- Средство за информиране на обществеността за състоянието на образованието (3: 6).

References:

1. Angelov, T. (2008): *Kachestvo I otsenyavane na produkta ot obuchenieto I vazpitaniето* (Quality and product evaluation from education and training). // *Pedagogika*, kn. 7.
2. Bizhkov, G., (2003): *Psihologo-pedagogicheska diagnostika* (Psychologist-pedagogic diagnostics). Sofiya: Yniversitetsko izdatelstvo “Sveti Kliment Ohridski”.
3. Velchev, I., *Otsenyavaneto kato factor za podobryavane na kachestvoto na obrazovaniето* (Assessment as a factor for improving the quality of education). <http://www.kim-kozloduy.com/docs/irz1.pdf>
4. Delibaltova, V.,(2002): *Ochenyavaneto v uchilishte (didakticheski aspekti)* (Assessment in school (didactic aspects). Veliko Tarnovo: Faber.
5. Drazhev, M., P. Galcheva (2011): *Vazhnosti za sazdavane na zdravni I ekologichni kompetentsii v oblastta na himiya I opazvane na okolnata sreda* (Possibilities of creating health and environmental competencies in Chemistry and Environmental protection education). //

- Ekologiya I okolna sreda. Sbornik treta studentska nauchna kohferentsiya, tom 3, Shumen, ISSN 2367-5209, 26-37
6. *Zakon za preduchilishtnoto I uclishtnoto obrazovanie* (Preschool and School Education Act), (2015): DV, br. 79 ot 13.10.2015 g.
  7. Kolishev, N., (2014): *Kontrol I otsenka na uchebnite posizheniya na uchenitsite* (Control and assessment of students' learning achievements). Sofiya: Zahari Stoyanov
  8. *Naredba № 3 ot 15.04.2003g. za sistemata na otsenyavane* (Ordinance No. 3 of 15.04.2003. for the rating system) (2003). DV, br. 37 ot 22.04.2003 g.
  9. *Natsionalna programa za razvitie na uchilishtnoto obrazovanie I preduchilishtnoto vazpitanie I podgotovka (2006-2015z.)*, (National program for the development of school education and pre-school education and training (2006-2015) (2006). <https://www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=2049>
  10. *Natsionalnite testove za otsenyavane na uchenitsite v Evropa: tseli, organizatsiya I izpolzvane na rezultatite* (National testing for students in Europe: objectives, organization and use of results)(2009). http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/109BG.pdf
  11. Hineva, A., P. Galcheva, (2011): *Rolyata na informatsionno-komunikatsionnita tehnologii pri formirane na klyuchovi kompetentsii v obuchenito po himiya I opazvane na okolnata sreda v 9. I 10. klas* (The role of information and communication technologies in the formation of key competences in the training in Chemistry and environmental protection in grades 9 and 10), Godishnik na Shumenskiya universitet, t.XXI B2.

*Margarita Racheva, Senior lecturer
Department of Music Aesthetics, Music Education and Performing
Pedagogical faculty
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
m.racheva@shu.bg*